

Ilumäe Vabadussõja ausamba lugu 1924-1940-1988

Nagu igal inimesel, nii on ka igal sündmusel oma lugu. Aeg näitab, et inimese mälu on küllaltki unustav ja katkendlik, aegade jooksul ehk segavgi. Ajaloosündmuste reas seisavad kõige kauem meeles ikka reeturid ja kangelased. Tavaliselt on nad kõik seotud mingite eriliste sündmustega. Selle sissejuhatava mõttega tahan viia meie noorema põlvkonna sündmustes kakskümmend aastat tagasi, aastasse 1988.

Suur osa tänaseid haritud noori inimesi olid sellel ajal lapsed või hoopis sündimata. Oli keeruline sündmusterohke aeg, kui suur kommunismi maailmariik kärises kõigist õmblustest. Oli kommunistliku partei välja hõigatud perestroikaeg.

Nii algas ka uus mõtlemine ja ajaloolise töö väljaütlemine meie väikesel sünnimaal. Oli saabunud aasta 1988 ning tuli realselt labidas kätte võtta ja minevik mullast välja kaevata.

Käesolevalgi ajal kohtame sageli jutlustajaid, kellel suu vett täis, ning kuulajail jääb segaseks, mida taheti öelda. Oli minevikus aeg, kui nn hobusevaras jäi hobusevargaks kogu eluks, kui ta oli korra pätti teinud. Mitte lihtsalt pahaks poisiks, nagu nüüd on mood öelda.

Ausamba purustamine

1924. aastal püstitati Ilumäe kalmistu väravasse Vabadussõjas hukkunud Ilumäe koguduse poegade mälestuseks ausammas. 1940. aastal purustasid selle Palmse valla kommunistid ja punapolitruk, kes laulsid endise ausamba jalamil oma vägi-teo ülistamiseks kõigi proletaarlaste hümnina "Internatsionaali". See ajalooline 1940. aasta päev

oli sündmusterohke, täis teravaid konflikte nii sõnas kui teos.

Saatuslikul õhkimisel purunes ainult mälestusmärgi alumine osa. Ausamba õhkimise järgsel ööl võtsid Ilumäe küla taluperemehed hobused ja vedasid mälestusmärgi terveks jäänud tükid lähedal asuvasse küla viljakuiivatamise taresse. Säälsid need peidetult kakskümmend aastat.

Oli aasta 1960. Pidime siis kohe-kohe jõudma kommunismi ja seoses sellega pidi ka see viljatare andma oma panuse. Ausamba jäänused tuli mujale toimetada.

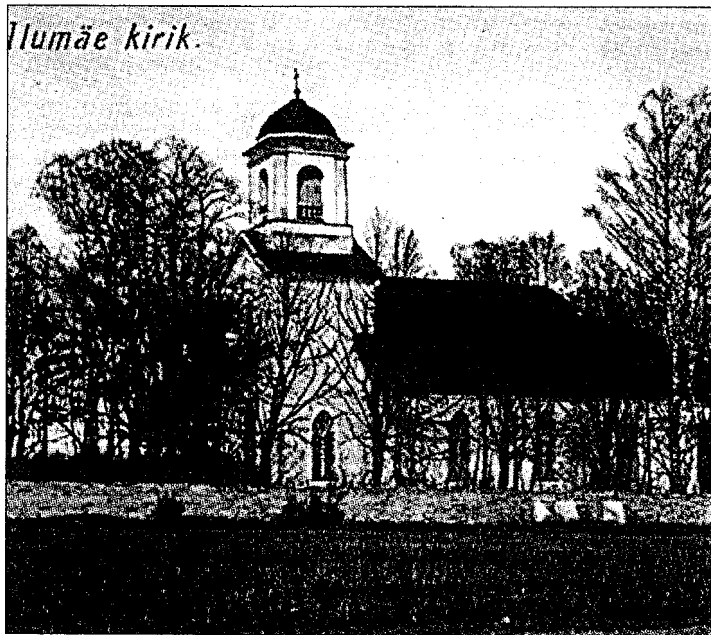
Ühel kaunil 1960. aasta sügissuve õhtupoolikul, kui suurem osa kolhoosnikke oli rutanud oma kodudesse, võtsin labida ja kaevasin viljakuiivatushoone kõrvale augu – nii kõva ja kuiva maad polnud ma küll varem kaevanud! Ja õhtul lasime

naabrimehega selle säilinud mälestise osad maapinnal neelata.

1940. ja 1960. aasta vahepeal oli olnud palju suuri majandus- ja sotsiaalelu muutusi. Olid olnud küüditamised, vangistused, metsavendlus, millest ka allakirjutanu pidi osa võtma. Vahepeal olid manalateed läinud kõik need, kes peitmist varem abistasid, ja veel palju nooremaid kommunismi ohvreid, kellest paljude kalmud laiali suure Venemaa avarustel.

Mälestuse taastamine

Saabus aasta 1988. See oli veel aeg, kui punane, kommunistide võim seisis tugevalt. Oma tooli ja punapiletit hoiti hoolega ja mõtiskleti, et "lähensinna parteisse, kus kasulikum".

Ütlesin oma abikaasale: "Mul pole aega enam teist 50 aastat oodata. Meie aeg on tulnud!" Esialgu ei olnud otstarbekas sellesse üritusse kedagi segada – võtsin traktori ja paaritunnise töö tulemusena seisid need Vabadussõja ausamba tükid meie koduõues võõraste pilkude alt ära. Need olid 1988. aasta augustikuu viimased päevad.

Vahepeal oli palju sündmusi ja arutlusi mitme inimesega ning mitmesuguseid töid vaja teha. Kohalik kiviraidur Tõnu Kuuskla tegi veel mälestusmärgi alumise graniidist tahuka.

Saabus 1988. aasta 23. oktoober. Toimus üks kord purustatud ning kaks korda peidetud Vabadussõja ohvritele pühendatud mälestusmärgi avamine, esimene Virumaal.

Ausamba avamisest võttis osa üle tuhande inimese. Osa ei võtnud need, kellel oli partei punapilet taskus ja partei südames.

Olime oma isadele võla ta-

sunud. Ettevõtmine jätkus järgmisel, 1989. aastal, mil oli koonduanud juba terve meeskond, ja 9. juulil sai lisaks Vabadussõjas langenute ausambale avatud ka kommunismiohvrite mälestuskompleksi saja neljakümne nimega.

Nende ajalooliste mälestusobjektide avamisest on osa võtnud kõik endast lugupidavad ühendused ja organisatsioonid eesotsas Eesti vabariigi relvajõudude peastaabiga. Osa pole aga võtnud ei Virumaa ega Lääne-Viru maakonna esindajad.

Ka tänavuse aasta 23. oktoobri keskpäeval, mil möödub kakskümmend aastat (1988-2008) ausamba ja mälestuskompleksi (taas)avamisest, lehvivad Ilumäe kiriku väravas taas rahvuslipud, põlevad küünlad ja paneme mälestuspärja neile, kes hukkusid vaba Eesti eest.

*Lugupidamisega
nende sündmuste kaasosaline,
Ilumäe külvavanim
Villu Jahilo*